

УДК 929.52Телепан Березовський"16/17"

Володимир КІЦЕЛЮК

(Львів)

**ДО ГЕНЕАЛОГІЇ ПРИКАРПАТСЬКОЇ ШЛЯХТИ.
РІД ТЕЛЕПАНІВ БЕРЕЗОВСЬКИХ
на початку XVII – в кінці XVIII ст.**

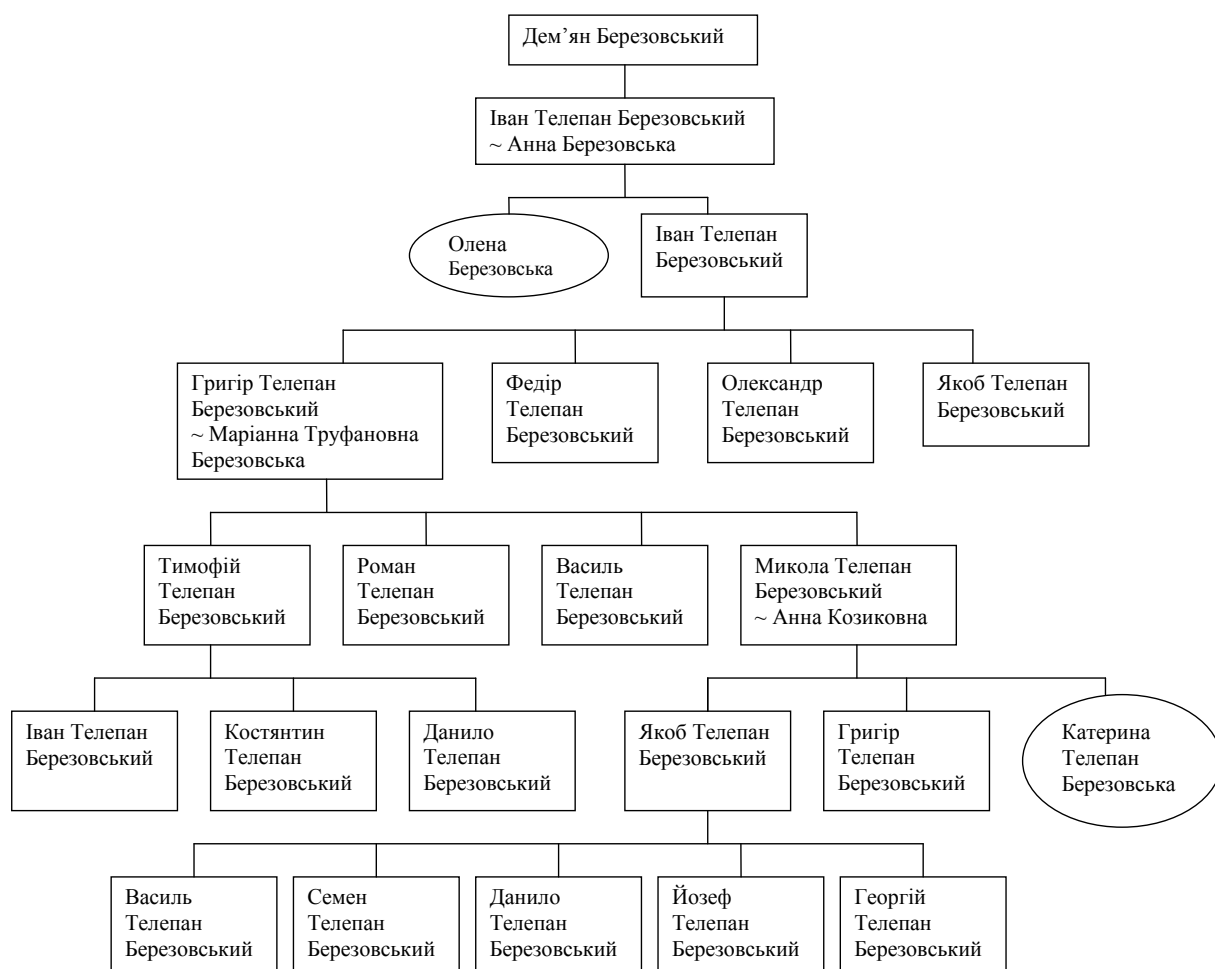
Дана розвідка є продовженням наших студій з генеалогії прикарпатської шляхти і роду Березовських зокрема¹. У попередніх публікаціях ми вже зазначали на необхідності детального вивчення історії та генеалогії дрібношляхетських родів Прикарпаття, оскільки до цих пір дане питання фактично перебувало поза увагою дослідників. В той час як по історії і генеалогії дрібної шляхти інших місцевостей Галичини маємо ґрунтовні напрацювання², то про представників дрібної шляхти Прикарпаття віднаходимо хіба що скупі і уривчасті відомості на сторінках давніх польських гербівників і праць істориків першої половини ХХ ст.³ Завдяки збереженим матеріалам галицького гродського і земського судів у дослідників є змога доволі детально реконструювати родоводи більшості гілок дрібної шляхти Прикарпаття та вивчити їх соціальне життя, побут, майновий стан, шляхи міграцій, тощо.

Представники цієї невеликої родини Березовських походять від Дем'яна Березовського, котрий мешкав у с. Нижній Березів наприкінці XVI – можливо першій чверті XVII ст. Єдиний його відомий син Іван вперше згаданий під 1626 р., коли сам Дем'ян був уже покійним. Саме прізвисько "Телепан" вперше з'являється в актах у 1633 р. В подальшому в документах знаходимо різні варіанти його написання, як то "Telepul", "Telepan", "Telipan", "Telepanow", "Thelepanow", "Telepa", "Telepanowicz", "Telephunowicz", "Telepanczuk", "Telepanczak", "Telapanczuk" тощо. Окрім того кілька разів в документах Іван записаний також як Доманевич, Демянович або Домчич. За деякими міркуваннями можна припустити, що Телепани були одним із відгалужень роду Негричів Березовських.

В той час, як про Дем'яна нічого, окрім імені, невідомо, інформація про Івана представлена у декількох судових записах. Так, у 1626 р. Гаврило Склепович Березовський заставив Івану Березовському дві луки біля річки Аскунче⁴ у Нижньому Березові, а також соляну криницю в соляній бані званій "Текуча"⁵ за 40 золотих⁶. 2 травня 1628 р. Федір Жураковський, котрий був спадкоємцем по Ільку Склеповичу Березовському, заставив Івану Доманевичу Березовському ще дві луки біля р. Аскунка із половиною криниці з соляною ропою на бані Текучій в Нижньому Березові за 30 золотих⁷. У 1633 р. Іван Телепан Березовський з Нижнього Березова був свідком при записі посагу Іваном Поповичем Березовським Луці Березовському. Посаг становив 100 золотих на двох частинах в городі, що його Іван Попович Березовський купив раніше у Гаврила Склеповича Березовського⁸. Також майнові справи Іван провадив із Княгницькими, котрі мешкали у Нижньому Березові. Відомо, що він придбав у Лазара і Михайла Княгницьких частку із соляною банею в Нижньому Березові, яку 30 квітня 1636 р. записав галицькому каштеляну Івану Белзецькому⁹. Окрім того 25 червня 1637 р. Іван Телепан Березовський склав дарчий запис на якісь свої частки у с. Вижньому і Нижньому Березові Григору Княгницькому сину Федя¹⁰. Як бачимо, попри те, що осідком Телепанів Березовських був Нижній Березів, вони володіли деякими частками й Вижнього Березова. Про продаж ними часток у Вижньому Березові в документах йтиметься в першій половині XVIII ст. Під 1638 р. є згадка, що Іван Телепан Березовський володів часткою у Нижньому Березові, яка межувала із часткою якогось Гарасима Березовського сина Васька та лежала неподалік біля частки Альберта Свірського¹¹. Очевидно, це було поруч із соляною банею, яка в документах пізніше часто фігурує як Баня Свірська, і котра на середину XIX ст. існувала як окреме поселення.

Оскільки Іван Телепан Березовський мав сина, який теж називався Іван, тому інколи не до кінця зрозуміло, про кого саме йдеться в документах – про батька чи про сина. Взагалі, як би не збережений testimonia від 1764 р., про який буде мова далі, ідентифікувати Івана-сина не було б змоги. То ж, наприклад, знаємо, що Іван Телепан Березовський приймав участь в скликаному королем посполитому рушенні у 1649 р. і, як записано в атестації, "всі обов'язки виконував згідно свого рицарського статусу"¹². Можемо припустити, що мова тут іде про Івана сина, оскільки батько на той час, мабуть, був уже не молодим. У 1651 р. маємо також згадку про дочку Івана Телепана Березовського Олену. Того року Іван Березовський син Ілька подарував своїй дружині Олені дочці Івана Телепана Березовського і Анни Березовської свою частку, яку успадкував по матері і одну шосту тієї землі, яку

придбав у Олексі Негрича і Гаврила Склеповича Березовських¹³. Можемо припустити, що у всіх подальших згадках фігурує саме Іван Телепан Березовський-молодший. Так, у 1665 р. маємо запис про те, що Іван Телепан Березовський разом із Григорієм Томичем Березовським явились у галицький гродський суд і облятували охоронну грамоту надану королем Яном Казимиром шляхті Нижнього і Вижнього Березовів. Березуни мали конфлікт із магнатами Станіславом Яблоновським¹⁴ і Каролем Фредром¹⁵, які неодноразово здійснювали наїзди і напади на маєтки дрібної шляхти. То ж останні не мали іншого виходу, як шукати правди у найвищій інстанції. Через два роки знаходимо ще одну згадку про Івана Телепана Березовського. 4 травня 1667 р. він був свідком під час укладення угоди продажу Михайлом Топчевським Григорію Томичу Березовському двориська званого “Григоровське Фіщичовське” у Нижньому Березові і сіножаті на Пукорах у Вижньому Березові на 20 косарів¹⁶ за 100 золотих¹⁷. Ще пізніше, у вересні 1678 р. Ольбрахт Гурський, землевласник у Нижньому Березові, скаржився на дрібних шляхтичів цього села, які частково “сиділи” на своїх землях, а частково на чинші, що вони, а серед них і Івась Телепан Березовський, випускали влітку свою худобу на його луки і та випасла їх, завдавши заявнику збитків на суму 300 золотих¹⁸. Востаннє в документах Іван Телепан Березовський фігурує у 1694 р. Тоді він підтримав Бодругів Березовських у їх конфлікті із Андрієм Редькою Голинським. В місті Надвірній на свято Покрови Бодруги із іншою шляхтою Березова, а серед них і Іван Телепан Березовський, напали і всіляко обляяли та погрозували Голинського¹⁹.

З наступного покоління маємо відомості про чотирьох синів Івана Телепана Березовського – Якоба, Олександра, Федора і Григора. З них Якоб і, можливо, Олександр займалися торгівлею сіллю. У 1670–1673 рр. знаходимо задокументований спір між березівськими шляхтичами Якобом Березовським сином Івана, Василем Зубком Березовським, Левком Березовським та Казимиром Нагуєвським із Теодором Зубром із Грабовця. Суть справи полягала в тому, що Березовські разом із Т. Зубром прибули до Києва з сіллю і там на ярмарку нею торгували. Але з вини Березовських і Нагуєвського на Т. Зубра було наслано московських солдатів та агентів і ті, очевидно за якийсь порушення, забрали сіль та дали Зуброві недійсний квит на 30 золотих, а окрім того ще й побили. У позові йдеться про те, що загалом Зубр поніс шкоду в розмірі аж 30 дукатів, а не просто 30 польських золотих²⁰. Судовий процес тягнувся кілька років і, зрештою, у 1673 р. було досягнуто компромісу, в результаті якого Теодор Зубр квітнував своїх кривдників з приводу побиття і завданих збитків, чим відмінив судову баніцію, а самі кривдники дали Зуброві зобов'язання сплатити 30 польських золотих²¹.

Інший судовий епізод, пов'язаний із торгівлею сіллю братами Якобом і Олександром Телепанами Березовськими, зафіксований в актах від 13 вересня 1683 р. Тоді Олександр Телепан Березовський з Нижнього Березова від імені свого молодшого брата Якоба, котрий тоді знаходився в Києві, скаржився на Олександра Тимофіїва Березовського. Той нібито отримав в Києві від Якоба певну суму в талерах на покупку солі та ще й куфу²² горілки, однак потім виїхав разом з своїми братами і дядьком у невідомому напрямку²³. Тоді ж Олександр Телепан Березовський скаржився на адміністратора маєтку Мартина Убиша в с. Ославах²⁴, котрий скориставшись відсутністю заявника увірвався в його двір в Березові і викрав двох волів вартістю 100 золотих, що належали Якобу Телепану Березовському²⁵.

На відміну від Якоба його брат Олександр Телепан Березовський більшість часу у 1670–80-ті рр. мабуть таки перебував у Березові, бо кілька раз виступав свідком при різних угодах. Наприклад, влітку 1677 р. Олександр Телепан Березовський засвідчив мирову угоду між Василем Голинським Поповичем з Вижного Березова та працюючим Федем Палагніним, “ватманом” села Текучі, з приводу кривд, які останньому були завдані²⁶. Іншого разу у 1682 р. Олександр був свідком при продажі Михайлом і його дружиною Параскою Березовськими двору, городу, сіножаті і соляної криниці у Нижньому Березові Івану Березовському²⁷.

У березні 1701 р. Олександр Телепан Березовський віддав у трилітню заставу своє дворище у Вижному Березові під горою Ратундул разом з сіножаттю на тринадцять косарів Якобу Скільському за 120 золотих²⁸. Як свідчать документи, цей маєток зрештою перейшов у власність Скільських і наприкінці XVIII ст. вони володіли ним уже впродовж кількох поколінь. Крім того на цю частку звану “Телепанов'яна” у Вижному Березові у 1737 р. Скільським підтвердив права і котрийсь із братів уже покійного на той час Олександра. Цей брат був тоді монахом василіянином у Києві та звався чернечим ім'ям Мелетій. Можемо припустити, що це був Якоб Телепан Березовський, який, залишившись мешкати в Києві, на схилі літ став ченцем²⁹. Про нащадків Якоба Телепана Березовського ніяких відомостей немає. У Олександра ж, очевидно, був син, якого також звали Олександром. Про це можемо судити із запису від 23 вересня 1725 р. Тоді у Станіславові³⁰ Олександр Телепанчук Березовський із своїм батьком Леонтієм Березовським позичили 900 золотих у Андрія Луцького з Лядського³¹ на термін 10 тижнів під заставу своїх маєтків у Нижньому і Вижному Березовах³². Як знаємо з інших прикладів ім'я Леонтій в ті часи ототожнювалося з іменем Олександр³³, тож можемо припустити, що йдеться саме про сина Олександра Телепана Березовського.

Третій син Івана Телепана Березовського Федір згаданий у судових записах всього двічі, та і то побіжно. У червні 1701 р. в його хаті сталася сварка між березівськими шляхтичами Федором Дахном Березовським та Іваном Геником Березовським³⁴. З іншого судового позову відомо, що брати Федір і Олександр Телепани Березовські продали якісь частки в Березові Василеві Калитяку Березовському за 40 золотих. У 1726 р. сини Василя Калитяка Березовського та Якоб Скільський судилися за ці частки із якимись Княгницьким і Дрогомирецьким³⁵. Про нащадків Федора Телепана Березовського відомостей теж не знайдено.

Четвертий з синів Івана Григорій відомий нам лише із свідченням, складеного шляхтою Березова у січні 1764 р. Він не провадив за життя ніяких особистих справ у судах, оскільки покинув родове гніздо і жив на чиншу у інших місцевостях. Історія його сім'ї доволі цікава. Згідно свідченням Григорієм Телепаном Березовським, син Івана, онук Івана і правнук Дем'яна був дідичем певних часток у Нижньому Березові. Але в той час, коли були “наскоки татар і інші лиха”, він разом із своєю дружиною Маріанною Труфановною Березовською покинули Березів і поселилися в с. Саджавці³⁶ на чиншу.

Там у них народилося четверо синів – Тимофій, Роман, Микола і Василь. Романа і Василя під час чергового набігу забрали в неволю татари, а Григір із малолітніми синами Тимофієм і Миколою змушені були переселитися до села Поточиськ³⁷ де осіли на чиншу у белзького воеводи Стефана Потоцького³⁸. Там Григір невдовзі й помер. Його сини були на різних службах, Тимофій у Поточиськах оженився і в нього народилося троє синів – Іван, Костянтин і Данило. Але одного разу на Різдво, під час коляди брати Тимофій і Микола посварилися із місцевим людом. Конфлікт був наскільки гострим, що брати боялися за своє життя і безпеку, а тому за порадою друзів чиншовиків із дрібної шляхти знову переселилися, тепер в село П'ядики³⁹, і осіли на землі, що була в посесії у житомирського ловчого Миколая Куровського. Там Микола Телепан Березовський оженився і в нього народилися сини Григір і Якоб та дочка Катерина. У Тимофія ж на 1764 р. двоє синів – Іван і Данило – померли, залишився лише Костянтин. Живучи у П'ядиках Телепани Березовські спочатку платили лише чинш, однак з часом їх таки було втягнуто у відрібок всяких повинностей і панщини⁴⁰.

Зрозуміло, що у справах підтвердження шляхетства Телепани Березовські підтримували таких самих як і вони шляхтичів, котрі покинули родові гніздо і вже не володіли будь-якими частками в ньому, жили не на своїх землях, платячи чинш і, подекуди, навіть відробляючи панщину. Наприклад, Костянтин, Якоб і Григір Телепани Березовські разом із іншою шляхтою Березова надали у 1767 р. testimonia шляхетства Голдишам Березовським, котрі мешкали в селі Колінки⁴¹. Цей випадок цікавий тим, що пізніше у 1776 р. галицький гродський субделегат Андрій Россовецький від імені магната Людвіга Скарбка⁴² власника Колінок і Семаківець⁴³ опротестував у суді згаданий testimonia, заявивши, що цілий ряд шляхтичів Березовських, серед них Костянтин, Якоб і Григір Телепани Березовські, у 1767 р. неправомірно надали testimonia шляхетства його підданому Григорію Семоніку із Колінок. Ба більше, було висунуто звинувачення загалом чиншовій шляхті краю у тому, що спосіб її життя не відповідає статусу шляхтича, і що вона не має права причисляти себе до шляхти та до гербової родини. Мовляв, чиншовики не володіють жодними частками, мігрують із села до села, не мають ніяких автентичних документів на підтвердження свого статусу, а лише розповідають, що походять від шляхетних предків, хоча, зазвичай, неграмотні і не можуть навіть підписатися. Тому, вважав Людвіг Скарбек, вони мали б бути зараховані до підданих, а не до шляхти⁴⁴. Важко однозначно стверджувати на чиєму боці була правда. Не можемо заперечити того, що дрібна шляхта могла часом і зловживати укладанням таких testimonia, зараховуючи до свого роду і не зовсім прямих нащадків.

Проте нащадкам Григора Телепана Березовського в подальшому вдалось успішно пройти легітимацію і підтвердити своє шляхетство. Вони продовжували мешкати в селі П'ядиках, а на початку XIX ст. переселились до міста Коломиї.

Як бачимо на прикладі цієї невеликої родини Березовських навіть в межах однієї сім'ї життєвий шлях сиблінгів міг бути доволі різним. Один залишався на місці в родинному гнізді і провадив своє господарство, інший переселявся за сотні кілометрів і завершував життя в київському монастирі після кількох десятків років успішної торгівлі сіллю, а ще інший осідав у сусідніх місцевостях на чиншу, де з часом майже зрівнювався у правах із підданими. У самому Березові до кінця XVIII ст. цей рід вигас. Йосифінська метрика не зафіксувала тут жодного Телепана. Історія цього роду розкриває нам деякі особливості солеторгівлі Прикарпаття, у якій дрібна шляхта була доволі часто задіяна.

Примітки:

¹ Кіцелюк В. Генеалогія Березівської шляхти. Гілка Томичів-Березовських з кінця XVII по середину XIX ст. // Генеалогічні записки. – Вип. 10 (Нової серії 4). – Львів, 2012. – С. 56–62; *Його ж.* Генеалогія Березівської шляхти. Гілка Васкулів Березовських з XVII – по середину XIX ст. // Генеалогічні записки. – Вип. 11 (Нової серії 5). – Львів, 2013. – С. 85–94; *Його ж.* Проблематика генеалогічних досліджень дрібної шляхти Прикарпаття на основі джерел гродських і земських судів у XVII–XVIII ст. // Музейний вісник. Науково-теоретичний щорічник. – № 13–2. – Запоріжжя, 2013. – С. 395–408.

² Смуток І. Вступ до генеалогії шляхти Самбірського повіту XVI – початку XVII ст. – Львів, 2008; *Його ж.* Початки родів Яворських, Турецьких, Ільницьких (XV–XVI ст.) // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Львів, 2006. – Вип. 5. – С. 55–64; *Його ж.* Виникнення та використання прізвищ серед шляхти Турківщини у XVI–XVII ст. // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Львів, 2004. – Вип. 4. – С. 28–43; *Його ж.* Формування родів руської шляхти Перемишльської землі (XV–XVIII ст.) // Генеалогія. Збірка наукових праць. – К., 2013. – Вип. I. – С. 255–270; *Його ж.* Родовий склад шляхти Перемишльської землі у XV – на початку XVII ст. // Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego. – Lublin,

- 2013 (2014). – Т. V. – С. 110–148; *Його ж.* Дрібношляхетські роди Жидачівського повіту на Перемишльщині у XVI – початку XVII ст. // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Зб. наук. пр. – Львів, 2010. – Вип. 11. – С. 117–128; *Його ж.* Дрібношляхетські роди Львівської землі на Перемишльщині у XVI – початку XVII ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2008. – Вип. XI–XII. – С. 87–92; *Його ж.* Дрібношляхетські роди Стрийщини у XVI ст. // Стрийщина крізь призму століть / Праці науково-дослідної лабораторії, археології та краєзнавства ДДПУ ім. Франка. – Дрогобич, 2004. – Вип. 3. – С. 38–45.
- ³ *Boniecki A.* Herbarz Polski. Cz. I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. – Warszawa, 1899–1913. – Т. 1–17; *Semkowicz W.* Wywody szlachectwa w Polsce XIV–XVII w. – Lwów, 1913. – 355 s. (=Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie, T. 3); *Wyrostek L.* Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej // Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. – R. 1931/32. – Kraków, 1932. – Т. IX.
- ⁴ Аскунче чи Аскунка – топонім, тепер один з кутків села Нижній Березів має назву Ласкунца.
- ⁵ Текуче – тепер село Косівського р-ну Івано-Франківської обл. Очевидно, виділилось із Нижнього Березова на початку XVII ст., ще числилась як баня в Нижньому Березові.
- ⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ). – Ф. 5 (Галицький городський суд). – Оп. 1. – Спр. 19. – С. 884–885.
- ⁷ Там само. – Спр. 20. – С. 214.
- ⁸ Там само. – Спр. 131. – С. 1084.
- ⁹ Там само. – Спр. 25. – С. 622.
- ¹⁰ Там само. – Спр. 26. – С. 1189.
- ¹¹ Там само. – Спр. 27. – С. 85.
- ¹² Там само. – Спр. 141. – С. 1806.
- ¹³ Там само. – Спр. 38. – С. 809.
- ¹⁴ *Polski Słownik Biograficzny* (далі – PSB). – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1963. – Т. X/2, zeszyt 45. – С. 232–239.
- ¹⁵ Кароль Фредро – польський шляхтич, військовий, державний діяч Речі Посполитої. Див.: PSB. – Kraków, 1948. – Т. VII/2, zeszyt 32. – С. 123–124.
- ¹⁶ Давня міра площі, означала ділянку, яку міг скосити за день один косар.
- ¹⁷ ЦДІАЛ. – Спр. 51. – С. 999–1002.
- ¹⁸ Там само. – Спр. 179. – С. 816.
- ¹⁹ Там само. – Спр. 192. – С. 993–994.
- ²⁰ Там само. – Спр. 169. – С. 1917; Спр. 170. – С. 14 1/11, 410. Дукат – золота монета, яка карбувалась у Польщі з 1528 р. Уже на середину XVI ст. один дукат вартував 50 срібних грошів, натомість золотий як грошово-розрахункова одиниця складався з 30 грошів. У XVII ст. 1 дукат вартував 4–6 злотих.
- ²¹ ЦДІАЛ. – Спр. 54. – С. 255–256.
- ²² Куфа – барильце, дерев'яна бочка, одночасно служила мірою об'єму.
- ²³ ЦДІАЛ. – Спр. 186. – С. 762–763.
- ²⁴ Ослави – тепер Білі Ослави і Чорні Ослави, села Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.
- ²⁵ Там само. – Спр. 186. – С. 764.
- ²⁶ Там само. – Спр. 179. – С. 485.
- ²⁷ Там само. – Спр. 305. – С. 1499–1500.
- ²⁸ Там само. – Спр. 198. – С. 109–110.
- ²⁹ Там само. – Спр. 304. – С. 1965–1966.
- ³⁰ Станіславів – тепер Івано-Франківськ.
- ³¹ Лядське – тепер село Монастириського р-ну Тернопільської обл.
- ³² ЦДІАЛ. – Спр. 225. – С. 256–257.
- ³³ Там само. – Спр. 244. – С. 676.
- ³⁴ Там само. – Спр. 198. – С. 490.
- ³⁵ Там само. – Спр. 225. – С. 1308–1309.
- ³⁶ Саджавка – тепер село Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.
- ³⁷ Тепер Поточище – село Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.
- ³⁸ Стефан Александр Потоцький – польський шляхтич, державний діяч Речі Посполитої. Див.: PSB. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1985. – Т. XXVIII/2, zeszyt 117. – С. 177–180.
- ³⁹ П'ядики – тепер село Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.
- ⁴⁰ ЦДІАЛ. – Спр. 284. – С. 79–81.
- ⁴¹ Там само. – Спр. 292. – С. 1201.
- ⁴² Рафал Людвік Скарбек – польський шляхтич, коломийський хорунжий, дідич Михальча, Обертину; посідав Солотвинське староство. PSB. – Т. XXVIII. – Z. 1/156. – С. 21–22.

⁴³ Колінки і Семаківці – тепер села Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.

⁴⁴ ЦДІАЛ. – Спр. 306. – С. 1104.

* * *

Володимир Кицелюк (Львів): До генеалогії Прикарпатської шляхти. Рід Телепанів Березовських на початку XVII – в кінці XVIII ст.

У статті на основі матеріалів галицького гродського і земського судів представлено історію шляхетської родини Телепанів Березовських, прослідковано її соціальну і економічну активність, шляхи міграції, досліджено склад та генеалогію родини впродовж семи поколінь. Дана розвідка є одним із фрагментів до цілісної історії та генеалогії дрібної шляхти Галицької землі.

Ключові слова: шляхта, Телепани Березовські, генеалогія.

* * *

Volodymyr Kitselyuk (Lviv): Genealogy of the Carpathian Gentry. Telepan Berezovskyi Family from the early of the 17th – end of the 18th c.

In the article on the basis of study of archival materials of Halych castle and land courts is showed the history of noble family of Telepan Berezovskyi, traced its social and economical activity, ways of migration, and studied its genealogy during seven generations. Present research is one of the fragments of the whole history and genealogy of the Halych region gentry.

Key words: gentry, Telepan Berezovskyi, genealogy.